

I.- MORT I TRANSFIGURACIÓ

A Ernest Martínez-Ferrando

Alçà la cama i entrà a la cabina. El mecànic ja havia assajat el motor aciençadament. Poca estona després ja es trobaria en l'aire. Ah! cada moment el record de la catàstrof que havia esdevingut feia pocs dies a uns companys de la mateixa escola d'aviació se li anava engrandint i li omplia tot el cap amb una força explosiva, que l'aturmentava. Hauria baixat altra vegada, amb el pretext que es trobava indisposat. Però els altres haurien dit que era un symptoma de por. Valia més resignar-se. La mà ja era al volant... Seria una veritable coincidència, que esdevingués algun accident. Amunt els cors, que diantrel!

Ja havien deixat la terra i s'enlairaven amb un xic de mandra; semblava com si l'ocellot mecànic conegués l'estat d'esperit d'aquell qui li impulsava la vida.

A mesura que pujava, el pilot anà guanyant valor, ja a penes recordava la malestruga aventura dels seus dos malaguanyats companys. Poc a poc anà enterbolint-lo—aquesta és la paraula—la serenitat que li donava l'haver comprovat que les extremitats metàl·liques de la gran au l'obeïen.

Travessava els núvols fofjos, baixava, simulant la caiguda d'una gavina a l'aigua, i sobtadament amb un esforç acrobàtic, l'aeriplà tornava a emprendre la volada gentilment, i, amb un gest, com si es mirés la cua, s'enlairava altra volta en una espiral amplíssima. Les muntanyes es dibuixaven tan aviat com una silueta al damunt del cel com una superfície; els conreus passaven violentment, ràpidament, ferint, llurs cledes simètriques i de colors vius, l'esguard dels dos aviadors. A mesura que anaven pujant, la terra s'aixamplava; s'empefitia el que acabaven d'abandonar però s'engrandia la visió que abarcava magnes espais. Qualsevol s'hauria sentit inclinat a creure, en veure aquella extraordinària planúria, amb la mar i la terra descompartides i immenses que la teoria de l'esfericitat era una brometa de senyor que no s'ha alçat mai tres pams de terra. Però ell no estava per filosofies. Si bé és cert que havia deixat escapar el record dels dos companys... Clec! — un gemec d'un cable; Peff! — una estridència. Senyor!! terra, cle-

des, núvols, cel, mar, hortes, platges, cases, barques, muntanyes, tot es barrejà sobtadament, tot passava a una velocitat esfereidora. Volaven cap avall, fent el filiberquí. La palanca de profunditat no obeïa, el motor aturà el seu petar sorollós. Els esforços no hi valien: la velocitat que duïen els privava de situar-se... xiii!... No hi havia remei: l'esclafada era imminent. Anaven a esclafar-se contra terra. Devien caure de doscents metres. S'havien de preparar a morir. El cop seria terrible. Una sotregada monstruosa. La mort els era immediata. El traspàs s'acostava.

En aquell moment li semblà a l'aviador que la seva ànima tenia múltiples caïres; com si el pensament es doblés infinitament, com si nasquessin en el fons d'ell mateix infinitat d'espurnes pensants que es concentrassin en la seva imaginació i s'irradiessin per tot el cos com la llum en un prisma. Més que una sèrie de visions eren ràpides intuïcions, rapidíssimes, com una visió intermitent anticipadora de l'altra vida. Aquesta sèrie de visions li donà la impressió que passava molt de temps; però no era sinó un engany.

El pensament se li tornà polireceptor; en un mateix instant visqué simultàniament una gran diversitat de suggestions. Llavors començà a fer una recapitulació de tota la seva personalitat i de totes les seves característiques, simultanejant diversos records i impressions i teories que havia defensat tota la vida. La seva existència se li presentava ara amb una gran perspectiva; no era una visió calma sinó un seguit de llambregades, com els paisatges que es veuen a través de les galeries espaiades d'una foradada. Llavors veia quin home havia estat—més que veure-ho en tenia una impressió no pas vinguda dels ulls, sinó d'un sisè sentit sobtadament adquirit que ell suposava era fruit de la imminència de la mort.

Quin home havia estat! Totes les coses que entusiasmaven l'altra gent, a ell el deixaven fred i indiferent. Tenia la idea que tothom al món vivia una vida absurda, fictícia, enganyosa, la vida que s'havien anat forjant els homes. Hi havia en aquests, idees i concepcions que ell mai no arribà a entendre ni

comprendre. Sobretot per les idees de conjunt, havia restat totalment impermeable. El paisatge, no li era cap atractiu, perquè tampoc no havia estat mai un home sensible als conjunts. La música la percebia sempre com una barreja de sons, conservant cadascun la seva independència, eixint separadament i per tant arribant a la seva consciència com un garbuig indexifrable. Per aquesta mateixa raó el paisatge se li havia presentat tothora com un seguit d'arbres, d'esbarzers, de marges i muntanyes.

Heus-aquí perquè li havia estat difícil d'admirar l'obra de Déu car veia les creacions de les quals se l'acusava sense la poesia que hi havia posat la imaginació fantasiosa dels homes els quals no senten tan sols covardia de conèixer l'essència pura de les coses, sinó que les disfressen amb mentides que després creen la més enganyosa aparença de la cosa. Aquesta arbitrària concepció que l'home te de la natura i de la vida en general, ja sabia ell que se'n deia poesia. Per això sempre havia cregut que les religions eren totes obra de imaginacions malaltisses. El món era per ell una magna sèrie de factors els quals tenien perfectament delimitades les seves funcions i la seva missió. Veure a través i per damunt de tota aquella innumerable munió atorolladora d'unitats, una organització, el feia riure i somriure. Si això fos cert, no es comprendria que el Ser motor pogués parar compte de tot. I un dia s'oblidaria del corrent d'un riu, o de penjar les estrelles a la nit o de fer la maniobra del canvi d'estacions, o d'afegir llenya a la caldera del sol. Creure en un director del món, amb una oficina plena de llibres de comptabilitat—com suposava que necessàriament havia d'ésser un activador i administrador a la moderna—era una risible preocupació. Aquí teniu explicada la seva posició davant del problema religiós; una posició negativa. No posava una religió davant d'una altra. No freturava la fe. No creia, en una paraula, que la religió fos una cosa útil; com no comprenia la necessitat de la música, ni de cap art, ni l'admiració davant de la naturalesa que veia com una munió, no aglutinada, d'objectes.

Una de les escasses coses que fins feia poc l'havien emocionat—a ell tant indiferent a tot—eren els afectes familiars. Una mare, era quelcom venerable; la maternitat, un grandios i esgarriant misteri i després de la mare concedia un alt lloc a tots els altres sentiments, a tots els altres afectes que s'enllaçaven en la consanguinitat. Acceptava per tant els lligams sentimentals creats pels homes, considerant-los immutables. Però així que es va assabentar que

l'acte inicial del nadó és una repugnant funció sexual de la qual fa víctima la seva pròpia mare, heus-aquí que va veure clarament que la imaginació dels homes, que havia creat la música, la poesia i les religions, també havia intervingut en la creació d'aquells afectes. I des d'aquell dia, va procurar deixar-los de banda i restà escurat de tot vincle humà com és orfe de fulles un arbre hivernal. Tenia cap als trenta anys i s'havia format un caràcter, una línia de conducta, un ideal i tot, si voleu, d'acord amb tot el seu garbuig d'opinions.

Sobtadament, el seu pensar s'estroncà. Ben segur que havia arribat a terra perquè la topada va ser fortíssima. Heus aquí que al cap d'un moment, uns instants, menys que la durada de la caiguda d'un estel, es trobaria davant de Déu al qual tant es vantaven els homes de conèixer. Ja que encara hi era a temps el millor era renunciar a tota la senzillesa de les seves teories i acceptar la complicada explicació de la vida i de la mort que li donen els homes de la terra. Era preferible de renunciar a tots els seus pensaments, per si un cas era cert que hi havia algú darrera del pont obscur pel qual fa passar-nos la mort. I calia fer-ho depressa i senzillament. No hi perdria res. Va fer un crit:

—Crec, senyor!

Aquest crit va coincidir amb l'estaborniment general del seu cos. La sotregada havia estat més que dolorosa, d'una sequedat com la del cop de destrall que parteix d'una vegada l'arrel de l'arbre. Es sentia embrutit i plàcid i las, extenuat. Li semblava que ja no era un sol sinó que era dos: el seu cos patint i alguna cosa que podia considerar el patiment del seu cos, que cada vegada percebia com una cosa menys seva. Debia ser el desprendiment de l'ànima de la matèria. En efecte, ja es sentia només tèrbolament la facultat de pensar, però pensar d'una manera que s'acostava a la vaguetat de l'encertar; com la boira vident de la profecia.

No veia res, res, res. Quan li serien donats els ulls de l'ànima? Els esperava amb una impaciència! Passà molt de temps. Novament sentí la proximitat del seu cos, i llavors sofrí una dolor molt profunda que hauria dit era en la seva espatlla i potser també a les cames i també podria ser que al cap. Es veia que l'ànima encara no s'havia desempellat del tot del seu impediment mortal.

Va passar molta més estona encara que ell suposà, no veient-hi i pensant tèrbolament, que era el trànsit de la vida a la mort, la foradada intermèdia.

—Com una frontera, pensà ell.

En aquell estat, rumiant sense voler i essent objecte de l'escomesa de pensaments i de visions apocalíptiques que tenien per escenari llocs fantàstics i llòbregos, va passar un temps que el mateix hauria pogut ésser d'un any com d'un segle. Mai no ho podria dir. Ell però, s'ho explicà: encara durava, per pura llei d'inèrcia, la intuïció mesurativa segons els sistemes que dominen al món. Però potser tot aquell temps interminable no era a l'altra vida sinó un instant efímer que el feien esperar tanta per entrar a ésser revisades les seves culpes. No. De culpes no en tenia pas gaires. De tot el que podia acusar-se era d'haver seguit lògicament els seus punts de vista; les seves opinions, que ara ho veia, no li havien donat gaires moments de joia—amb tot, no hauria pogut canviar. En un home conscient, canviar és desaparèixer.

Ah! Ah! quina sorpresa. En terminar, una vegada, d'un sopor en que havia estat submergit per no sabia dir quanta estona, va veure que els ulls de l'ànima li havien sigut lliurats. Sí, sí. I, joia tres vegades extraordinària! la primera visió que la seva ànima ultraterrena havia freturat era la de la cambra casolana del carrer de Salmeron, aquella cambra on havia passat les hores entregades a la divertida combinació de números que li parlaven en un llenguatge admirablement entenedor. (Ell acabà sent aficionat a les matemàtiques). Quina delícia poder tornar a veure aquelles quatres parets. Ves, hi tornaria. Però, mira, mira: ara havia entrat a la cambra la seva mare, que era igual, igual, una mica entristida per la seva mort, ben segur. També havia entrat amb ella, un home, un senyor barbut, molt seriós i digne. Debia ser alguna persona representant de la germandat a la qual pertanyia, que anava a portar-li la liquidació econòmica de la seva mort.

Es trobava lleuger, físicament inexistent, ple d'una dolcesa!... Li hauria agradat però veure el lloc no on miraven els seus ulls, sinó aquell des d'on la seva ànima mirava. La impossibilitat

se la explicava. Debia ser interdit a les ànimes acabades d'arribar de conèixer cap visió ultraterrenal. Només podien veure el món—era com una prova per entrar a la suprema joia.

La mare i aquell senyor semblaven acostarse al lloc des d'on guaitava la seva ànima. Debia estar damunt d'una taula. Va venir-li un desig gran de fugir d'allà on era i d'anar a un altre mirador, però li fou impossible. Llavors va sentir com si s'hagués materialitzat un xic altra vegada i li agafessin una mà. Oh, i sí, sí, li agafaven. I l'ànima debia tenir orelles i tot—debia ser una ànima molt imperfecta o meravellosament perfecta—perquè sentí com la seva mare deia:

—Sembla com si els ulls ja ens miresin.

I aquell senyor respondre, baixet:

—Sí, senyora. Ja li ha tornat el coneixement.

Ah! diantre! Així, doncs no era mort. Res de foradada, ni de fronteres, ni d'ànima, ni d'altra vida. Tornava a ésser el mateix d'abans, només amb el guany d'haver-se sentit al voraviu de la mort!

—Vareu topar amb les branques d'un arbre i la caiguda no va ésser mortal, explicà la seva mare després.

Heus aquí que, després de la il·lusió de trobar-se ja a l'altra vida, d'haver sofert la mort i la transfiguració es tornava a trobar al món, aquell món, per ell sense encís. Si al menys llavors que ja havia sofert un xic d'engany, hagués guanyat el sentit—que tenen tots els homes!—de saber veure el món amb la poesia que hi han fabricat damunt.

Però, cal, no ho aconseguiria. Gosava de dir que no podria assolir-ho perquè ell comptat i debatut no era un home. Ves perquè no podia haver mort, llavors que hi estava mig fet! Perque el que tornava al món, no era un ésser humà—que altrament mai no ho havia estat. No. No. Ell no havia estat mai un home, ell no havia estat sinó "un punt de vista".

I s'amagà la cara entre els coixins saludant amb un plor la seva entrada a la convalescència.

MILLAS-RAURELL

2.-

MADRIGAL

Plovía a la vinya

el raïm madur

de l'aigua es polia i era negre i dur:

quan el sol sortia

dos gotims diria que eren els teus ulls.

Joan SALVAT-PAPASSEIT

3.

Desnú, pintura a l'oli de Joaquim Sunyer

4.-

JOAQUIM SUNYER

Nat a Sitges, l'any 1875

Ha poetitzat la realitat d'un nú, llindant de prop amb el convencionalisme, però no ha oblidat mai del tot, ni de molt, la veritat fisiològica del nú.

La seva pintura és ferma, és positiva, és realista. Es una pintura de seny robust. Es una pintura catalana per tots quatre costats.
(Josep Maria Junoy •El gran art local de Joaquim Sunyer• 1925)

Després de seguir mirant-se-la, ens sembla que de la tela en comença a traspuar una mena d'aire animador, i el cos nú té una mica de panteig i al seu entorn el paisatge s'anima del mateix respir. Aquesta impressió ens ve, perquè l'art d'aquest pintor no és un art d'espectacle; no és fet per a donar-nos una sensació fonedissa; ens fa sentir la gràcia profunda que tenen les coses nascudes d'una maduresa espiritual.

(Alexandre Plana •Joaquim Sunyer• Publicacions d'Art de «La Revista»)